

Судова лінгвістична (семантико-текстуальна) експертиза під час розслідування державної зради: сучасні можливості та практичне значення

Ірина Парамонова

провідний судовий експерт, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна

Інна Босак

аспірантка Національної академії Служби безпеки України, судовий експерт, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8282-1977>

Розглянуто можливості та практичне значення судової лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи як однієї з форм застосування спеціальних знань під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, які можна кваліфікувати як державну зраду.

Ключові слова: спеціальні знання; судова експертиза; лінгвістична (семантико-текстуальна) експертиза; експерт; державна зрада; досудове розслідування.

«Діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України», відповідно до чинного законодавства України про кримінальну відповідальність, кваліфіковано як кримінальне правопорушення, передбачене ст. 111 «Державна зрада» Кримінального кодексу України (далі — *КК України*) [1].

Державна зрада є одним з найбільш небезпечних злочинів проти основ національної безпеки. В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України це кримінальне правопорушення набуло гібридного характеру, реалізуючись не лише через фізичні дії, а й через комунікативні акти — від передавання інформації, що містить державну таємницю, у зашифрова-

них повідомленнях до масової дезінформації та пропаганди у відкритих джерелах. Саме це зумовлює необхідність використання спеціальних знань у формі проведення судової лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи, що дає змогу встановити справжню комунікативну інтенцію мовця.

З огляду на слідчу практику, найбільш поширеним питанням, яке виносять на вирішення судової лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи в контексті розслідування державної зради, є встановлення мовних ознак порушення основ національної безпеки в інформаційній сфері.

Стратегією інформаційної безпеки визначено, що «*складова частина національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності,*

демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом» [2].

Ураховуючи наведене визначення терміна «інформаційна безпека України», можливості судової лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи полягають у виявленні експертом-лінгвістом комунікативних інтенцій мовця, реалізованих за допомогою комплексу мовних ознак порушення основ національної безпеки в інформаційній сфері, якими варто вважати:

- наявність закликів до дій, що можуть створювати загрозу національній безпеці в інформаційній сфері (заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу, до захоплення державної влади, до зміни меж території або державного кордону України та ін.);
- дискредитуючий характер інформації щодо України, українського народу, представників

державної влади, правоохоронних органів тощо (створення негативного образу та негативний вплив на імідж об'єкта);

- наявність ознак розпалювання ворожнечі й ненависті національного, регіонального, релігійного чи іншого характеру;
- тенденційність та упередженість досліджуваної інформації;
- наявність фактичних відомостей, які потребують екстралінгвістичної перевірки;
- пропаганду та застосування маніпулятивних лінгвістичних технологій.

Акцентуємо, що цей перелік не є вичерпним, оскільки на практиці можуть трапитися випадки з наявністю інших лінгвістичних ознак порушення основ національної безпеки в інформаційній сфері.

У контексті вирішення цього питання, варто звернути увагу на доктринальне розмежування компетенцій, оскільки це є ключовим аспектом для забезпечення об'єктивності висновку експерта. Тож зауважимо, що до компетенції експерта-лінгвіста належить установлення ознак порушення основ національної безпеки України винятково у сфері дослідження вербальних актів, тобто там, де діяльність реалізовано за допомогою мовлення та тексту.

Як зазначено вище, лінгвіст оперує категоріями «мови» і «мовлення» (установлює комунікативну інтенцію, смислове наповнення), а не категоріями «права», «військової стратегії» чи «економіки». Саме тому вважаємо, що питання щодо встановлення

фактичної шкоди (наслідків) або ступеня загрози (суспільної небезпеки) суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній та економічній безпеці повинні вирішувати відповідні фахівці в межах інших видів досліджень (військово-технічних, економічних тощо).

Нерідко під час проведення судової лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи в контексті розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111 КК України, експерт може виявити інформацію, яка, з огляду на її об'єктивний зміст, може містити відомості, які стосуються пунктів Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого наказом Центрального управління Служби безпеки України від 23.12.2020 р. № 383 [3].

Наприклад, досліджувані текстові матеріали можуть містити відомості про дислокацію військових, про належність конкретних осіб до певних військових підрозділів чи спецслужб, відомості щодо кількості й технічного стану озброєння тощо. Проте питання щодо належності виявленої інформації до відомостей, що становлять державну таємницю, виходить за межі спеціальних знань експерта-лінгвіста та потребує залучення фахівців у інших галузях знань (зокрема, проведення судової експертизи з питань державної таємниці).

Отже, судова лінгвістична (семантико-текстуальна) експертиза є ефективним інструментом у кримінальних провадженнях щодо державної зради, оскільки під час її проведення можна встановити комунікативну інтенцію та мовні ознаки порушення основ національної безпеки в інформаційній сфері. Критичним аспектом для об'єктивності висновку експерта залишається доктринальне розмежування компетенцій: експерт-лінгвіст має чітко обмежуватися дослідженням мовного матеріалу, констатуючи наявність чи відсутність лінгвістичних ознак, але утримуючись від правової кваліфікації та вирішення питань щодо фактичної шкоди обороноздатності чи економічній безпеці, які є прерогативою фахівців інших галузей знань.

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.11.2025).
2. Стратегія інформаційної безпеки : затв. Указ. Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 10.10.2025).
3. Звід відомостей, що становлять державну таємницю : затв. наказ. Центр. упр. СБУ від 23.12.2020 р. № 383 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text> (дата звернення: 30.10.2025).